27/08/2020

Ο Αγιος Φανούριος “εντός των Τειχών” της Ρόδου

/ Ορθόδοξες Προβολές

Εντός των τειχών της μεσαιωνικής πόλης της Ρόδου και σε απόσταση μόλις 100μ. από τα νότια όρια της οχύρωσής βρίσκεται ο ενοριακός ναός του Αγίου Φανουρίου. Η εκκλησία οικοδομημένη στα κατάλοιπα κτηρίων της υστεροορρωμαϊκής περιόδου αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προσκυνήματα του τοπικού πληθυσμού και των επισκεπτών του νησιού.

Ο ναός, υφιστάμενος ήδη την εποχή της ιπποτοκρατίας, αποδόθηκε στον Άγιο Φανούριο μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και συγκεκριμένα το 1946, περίοδο κατά την οποία πολλές εκκλησίες παραχωρήθηκαν στην ορθόδοξη κοινότητα, στην οποία αρχικά ανήκαν. Κατά την περίοδο της επικυριαρχίας της Ρόδου από τους Οθωμανούς ο ναός, κατά τα ειωθότα, μετατράπηκε σε μουσουλμανικό τέμενος με την επωνυμία Peial el Din Medjid (Παϊάλ ελ ντιν μετζίτ). Ως Peial el Din Medjid αναφέρεται καθ’ όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας και της ιταλοκρατίας.

Καθώς το όνομα του αγίου, στη μνήμη του οποίου ήταν αφιερωμένος ο σημερινός ναός, δεν ήταν γνωστό και σύμφωνα με τις αρχειακές πηγές, ο ναός του που με σαφήνεια τοποθετείται εκτός τειχισμένης πόλης, ήταν ήδη κατεστραμμένος όταν οι ιππότες ξεκίνησαν τις εργασίες για την επέκταση του βυζαντινού τείχους (ή κατ' άλλους αποδομήθηκε το 1481 με σκοπό να αποτραπεί η χρήση του ως έρεισμα από τους Οθωμανούς), θεωρήθηκε σκόπιμο η συγκεκριμένη εκκλησία να αφιερωθεί στον τοπικό μάρτυρα του νησιού, η λατρεία του οποίου είχε ήδη διαδοθεί στην Κρήτη. Από το 1946 και εξής ο Άγιος Φανούριος τιμάται σταθερά στο ναό επί της ομώνυμης οδού και μάλιστα θεωρείται ως σημείο αναφοράς της διάδοσης της λατρείας του.

Ενδεικτικό της τιμής που τρέφουν στο πρόσωπό του οι πιστοί είναι το λαϊκό παραδοσιακό έθιμο της πίτας του Αγίου Φανουρίου, γνωστότερης ως φανουρόπιτα. Η πίτα αποτελεί συνήθως ένα είδος τάματος, όπου ο πιστός ζητά να του φανερώσει κάτι που έχει χάσει πχ. αντικείμενο, δουλειά κτλ. Η πίτα μεταφέρεται στην εκκλησία και αφού ευλογηθεί μοιράζεται στους εκκλησιαζόμενους με τη σύσταση να ευχηθούν να συγχωρεθεί η μάνα του Αγίου Φανουρίου, η οποία κατά την παράδοση ήταν αμαρτωλή.

Στην εκκλησία του Αγίου Φανουρίου, ανεγερμένη στον τύπο του ελεύθερου σταυρού με τρούλο με ελαφρώς μεταγενέστερο νάρθηκα στο

εκτεταμένο δυτικό άκρο, αναγνωρίζονται τρεις διαφορετικές φάσεις τοιχογράφησης. Η πρώτη, χρονολογημένη στο α΄ μισό του 13ου αι. εντοπίζεται στο χώρο του ιερού, ενώ η δεύτερη του 1335/6 στο σύνολο του σταυρικού ναού και στο νάρθηκα. Το δεύτερο στρώμα σε γενικές γραμμές φαίνεται να επαναλαμβάνει με παραλλαγές τα θέματα που αναπτύσσονται στο πρώτο εικονογραφικό πρόγραμμα. Η τρίτη φάση, πιθανόν στα μέσα του 15ου αι., έχει αναγνωριστεί κατά τόπους σε όλη την έκταση του κυρίως ναού.

Το εικονογραφικό πρόγραμμα του πρώτου στρώματος πιθανολογείται ότι είναι το αποτέλεσμα μιας γενναίας χορηγίας από κάποιον παραγγελιοδότη, μέλος της ανώτερης, ή και ανώτατης, κοινωνικής τάξης της πόλης, καθώς θεωρείται έργο ενός ώριμου εμπνευσμένου καλλιτέχνη, πιθανόν μετακληθέντος από μεγαλύτερο κέντρο, με σαφείς επιρροές από την τέχνη της αυτοκρατορίας της Νίκαιας της Μικράς Ασίας.

Από το δεύτερο στρώμα ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκτεταμένη παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας, διατεταγμένης πάνω από τα αψιδώματα των αρκοσολίων που βρίσκονται εκατέρωθεν του θυρώματος. Το εσχατολογικό περιεχόμενο του εικονογραφικού διακόσμου φαίνεται να αποτέλεσε προσωπική επιλογή των κτιτόρων που παριστάνονται μέσα σε παραδείσιο τοπίο στο τύμπανο του νότιου αρκοσολίου του δυτικού σκέλους του ναού.

Οι τοιχογραφίες του τελευταίου στρώματος συντηρήθηκαν και αποκαταστάθηκαν αισθητικά με επιζωγραφίσεις στο πλαίσιο αναστηλωτικών εργασιών που πραγματοποίησε η ιταλική αρχαιολογική υπηρεσία κατά τη διάρκεια της κατοχής. Η απεικόνιση δωρητών συνεχίζεται και σε αυτό το στρώμα, το οποίο αποτελεί και το πλέον εκτεταμένο.

Παρά την αλγεινή κατάσταση διατήρησης των τοιχογραφιών του, ο Άγιος Φανούριος αποτελεί ενδιαφέρον δείγμα σωζόμενου ναού με πλήρες εικονογραφικό πρόγραμμα στην πόλη της Ρόδου. Η ακριβής αναφορά του έτους 1355/6, βάσει του οποίου μπορεί να προσεγγιστεί η εικονογραφική απόδοση άλλων ναών, αποδεικνύεται σημαντική για τη γνώση της ιστορίας του νησιού και αποτελεί σημείο αναφοράς στην προσέγγιση της ζωγραφικής της περιόδου.

Πηγή: Ιερά Μητρόπολη Ρόδου